

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ПІД ЧАС ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ

¹Сумський національний аграрний університет

Проаналізовано сучасний стан вантажних перевезень автомобільним транспортом. Показано, що сфера автомобільного транспорту є складною техногенною системою, діяльність якої супроводжується різного роду ризиками, які загрожують діяльності логістичних компаній. Доведено, що на сьогоднішній день існують розбіжності у трактуванні сутності ризику, залишаються недостатньо обґрунтовані методичні підходи до класифікації ризику, малодосліджені методичні підходи до визначення можливих втрат підприємств транспортної галузі. Обґрунтовано, що процес трансформації економічних відносин в Україні потребує поглиблення теоретичних і практичних доопрацювань щодо управління ризиками господарської діяльності.

Огляд наукових робіт показав, що проблемі класифікації ризиків, які часто виникають під час вантажних перевезень автомобільним транспортом, практично не приділялось необхідної уваги дослідниками. Відсутність системного підходу до аналізу і класифікації ризиків при транспортних перевезеннях значно стримує діяльність страхових компаній по страхуванню вантажів у разі їх перевезень. Особливо це стосується перевезень автомобільним транспортом за постійної зміни логістики вибраних маршрутів, що залежить як від водія, так і від відповідної інфраструктури за наявності збільшення ризиків. Таким чином, виникає гостра необхідність в розробці системи класифікації ризиків при вантажних перевезеннях автомобільним транспортом.

Сформульована мета роботи, яка полягає в підвищенні економічної безпеки вантажних перевезень автомобільним транспортом і яка досягається за рахунок зацікавленості страхових компаній в організації страхового захисту власників як вантажу, так і автомобільного транспорту, що в свою чергу можна досягти шляхом дослідження сукупності і класифікації ризиків, які виникають під час перевезення.

Розроблена класифікація ризиків, що виникають під час вантажних перевезень автомобільним транспортом. Запропонована класифікація ризиків дозволяє проводити їх систематизацію, що в свою чергу дозволяє побудувати раціональну систему управління ризиками під час логістичної діяльності.

Ключові слова: ризик, автомобільний транспорт, вантажні перевезення, логістика, система, управління.

Вступ

Сфера автомобільного транспорту є складною техногенною системою, діяльність якої супроводжується різного роду ризиками, що загрожують діяльності логістичних компаній. Процес трансформації економічних відносин в Україні потребує поглиблення теоретичних і практичних напрацювань щодо управління ризиком господарської діяльності. На сьогоднішній день існують розбіжності у трактуванні сутності ризику, залишаються недостатньо обґрунтовані методичні підходи до класифікації ризику, малодосліджені методичні підходи до визначення можливих втрат підприємств транспортної галузі, від впливу на їх діяльність, особливо на автомобільному транспорті, відсутня ефективна комплексна система оцінки та управління господарським ризиком підприємств [1]. Для розробки системи управління ризиками при вантажних перевезеннях автомобільним транспортом необхідно, насамперед, їх класифікувати.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Наукові та практичні питання транспортної сфери розглянуто в наукових працях таких вчених як: В. В. Бобиль, В. В. Аулін, Д. В. Голуб, Д. О. Великодній, Н. С. Танклевська, Т. А. Чернявська та ін.

Проблеми ризиків вантажоперевезень досліджуються в роботах: М. В. Бойченка, М. І. Макаренко, К. П. Болдовської, М. Д. Крамчанінова, А. В. Белан та ін.

Огляд наукових робіт показав, що проблемі класифікації ризиків, які часто виникають під час вантажних перевезень автомобільним транспортом, практично не приділялось необхідної уваги авторами. Цим фактом обґрунтовано актуальність досліджень. Відсутність системного підходу до аналізу і класифікації ризиків при транспортних перевезеннях значно стримує діяльність страхових компаній по страхуванню вантажів при їх перевезенні. Особливо це стосується перевезень автомобільним транспортом за постійної зміни логістики обраних маршрутів, що залежить як від водія, так і від відповідної інфраструктури за наявності збільшення ризиків. Таким чином, виникає гостра необхідність в розробці системи класифікації ризиків при вантажних перевезеннях автомобільним транспортом, а роботи, направлені на вирішення цієї проблеми, актуальні і сучасні.

На підставі вищесказаного виникає потреба запропонувати класифікації ризиків при вантажних перевезеннях автомобільним транспортом.

Метою роботи є підвищення економічної безпеки при вантажних перевезеннях автомобільним транспортом за рахунок зацікавленості страхових компаній в організації страхового захисту власників як вантажу, так і автомобільного транспорту, шляхом дослідження сукупності і класифікації ризиків, що виникають під час перевезення.

Викладення основного матеріалу

Нині у світі близько 50 % комерційних операцій не є успішними через недостатню увагу до проблем ризику. Наукові дослідження, проведені з метою ідентифікації транспортних ризиків, показують, що 75 % виникаючих ризиків, викликані людським фактором, а саме — недостатньою підготовкою, в тому, індивідуальними психоемоційними якостями, порушенням правил і умов роботи на робочих місцях або відсутністю виконання визначених логістичних функцій [2].

Основним монополістом ринку вантажних перевезень залишається залізничний транспорт (56,1 % від загального вантажообігу у 2020 р.), хоча обсяги перевезень цим видом транспорту зменшилися. На транспортування вантажів трубопроводами припадає 22,1 % від загального вантажообігу у 2020 р., на автомобільні перевезення — 20,8 % від загального вантажообігу у 2020 р. Перевезення морським, річковим та авіаційним транспортом у загальному обсязі перевезень залишається несуттєвим. Динаміку вантажообігу за видами транспорту показано на рис. 1.

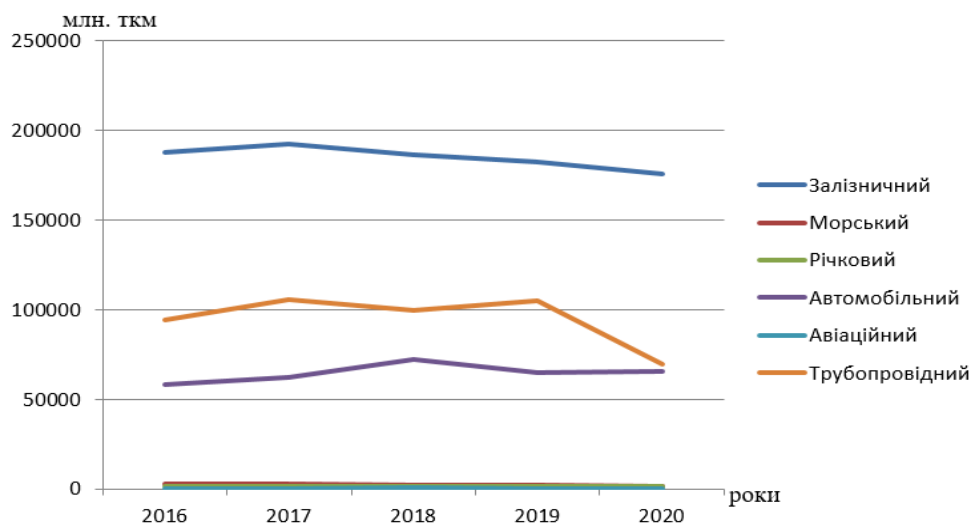


Рис. 1. Вантажообіг за видами транспорту

Джерело: Державна служба статистики України [3].

Динаміку перевезення вантажів автомобільним транспортом показано на рис. 2.

Аналіз рис. 2 показує, що до 2019 року існувало стабільне підвищення кількості вантажних автомобільних перевезень, а потім — значне його зменшення впродовж 2020-го року, що насамперед можна пояснити карантинними обмеженнями, пов'язаними з появою на території України коронавірусу і запровадженням різних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню хвороби Covid-19.



Рис. 2. Перевезення вантажів автомобільним транспортом 2016—2020 рр

Джерело: Державна служба статистики України [3].

Автомобільний транспорт повинен забезпечувати якісні та швидкі перевезення вантажів і пасажирів з урахуванням захисту своїх фінансово-економічних інтересів від впливу негативних факторів і надзвичайних подій [4].

Функціонування автомобільного транспорту супроводжується впливом природних, соціальних, технічних явищ і процесів, які призводять до випадкового пошкодження, часткового або повного знищення транспортного засобу [4, с. 82].

На автомобільному транспорті постійно існує небезпека втрат і збитків внаслідок стихійного лиха (повені, бурі, урагани) дорожньо-транспортної пригоди, пожежі або вибуху транспортного засобу, протиправних дій третіх осіб. Тому необхідними є систематизація та класифікація ризиків, що загрожують стабільному та безпечному розвитку вантажного автомобільного транспорту.

Пропонується класифікація ризиків під час вантажних перевезень автомобільним транспортом рис. 3.

Для ризиків транспортного обслуговування застосовуються загальні принципи класифікації: характер обліку (зовнішній і внутрішній); можливість передбачення (прогнозоване, непрогнозоване); рівень фінансових втрат (незначні, критичні, катастрофічні); тривалість дії (постійна, тимчасова); об'єкт виникнення (ризик окремих операцій; ризик різних напрямків діяльності; ризик діяльності загалом) [1].

На сьогоднішній день діяльність щодо виявлення, ідентифікації, аналізу та оцінки ризиків вантажних перевезень автомобільним транспортом досі не отримала належної оцінки. Виникнення ризикової ситуації з причини ускладнення логістичного процесу неодмінно викликає проблеми управління ризиками вантажних перевезень автомобільним транспортом.

Основними способами запобігання ризикам вантажних перевезень автомобільним транспортом є: диверсифікація; передача ризику — передавальна сторона (трансфер) передає ризик приймальній стороні на основі укладання контракту; лімітування; страхування та усунення ризику (відмова від деяких видів діяльності, пов'язаних з ризиком) [2].

Страховими випадками при страхуванні відповідальності перевізника або професійної відповідальності є: нанесення шкоди життю, здоров'ю третіх осіб, втрата або пошкодження майна.

За можливістю страхування ризику можна розділити на дві складові: до першої належать ті ризики, які можна застрахувати за договором, що передбачає обов'язки страховика їх повної або часткової компенсації втрат доходів; до другої складової ризику, які не страхуються страховиками (саме ці ризики є потенційними джерелами додаткового прибутку) [5, с. 98].

За даними транспортної компанії «Транс-Атлас» знизити ризик пошкодження або недостачі вантажу можна здійснити шляхом виконання таких дій:

- грамотної упаковки та маркування вантажу;
- якісної організації перевезення з урахуванням особливих властивостей вантажу;
- страхуванням вантажу;
- підбором відповідного транспорту для кожного конкретного вантажу;
- професійним ставленням фахівців транспортної компанії до складування, навантаження, розвантаження та закріплення вантажів під час транспортування [6].

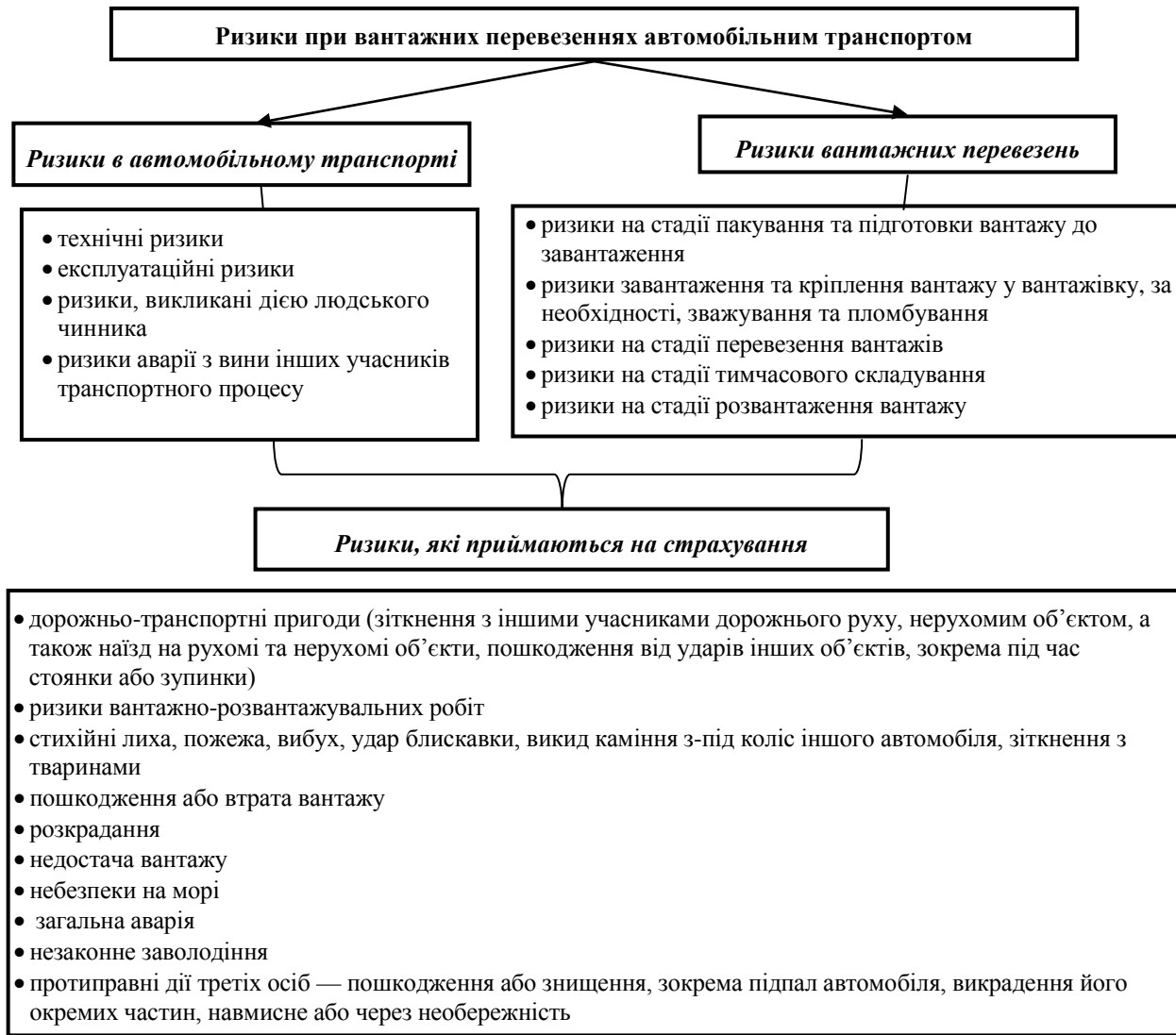


Рис. 3. Класифікація ризиків вантажних перевезень автомобільним транспортом

Страхування вантажоперевезень досить затребуване на українському ринку. При цьому страхувальником може бути як відправник, так і отримувач вантажу, а також їх експедитори та перевізники. На практиці вантаж страхує та сторона, для якої збитки від його втрати можуть бути найсуттєвішими.

Аналіз показників діяльності страхових компаній на ринку вантажних перевезень показує розвиток цього ринку. Страхові компанії покращують якість страхових послуг, більше виплачують відшкодування страхувальникам в транспортній сфері у порівнянні з попередніми роками. При цьому страховики конкурують на ринку не тільки за цінами, а й за сумами відшкодування та швидкістю виплати відшкодування клієнтам.

Нині лідерами страхового ринку вантажних перевезень є такі страхові компанії як Альянс, ALLIANZ Україна, УНІКА, КВОРУМ, UTICO та ін. Динаміку страхових платежів страховиків, які працюють в транспортній сфері, подано у табл. 1.

Таблиця 1

Обсяг страхових платежів при страхуванні ризиків вантажних перевезень

Страхова компанія	Сума страхових платежів, тис. грн					Приріст 2020/2016	
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	тис. грн	%
Альянс	67986,0	61559,0	96213,0	115838,0	124196,0	56210	183,0
ALLIANZ Україна	26974,9	35780,8	40148,0	59383,3	60350,0	333,75	224,0
УНІКА	23493,9	34157,0	42219,1	43604,0	59620,9	36127,0	254,0
КВОРУМ	19158,3	26403,0	32792,0	35742,0	49283,0	301,24	257,0

Продовження табл. 1

Страхова компанія	Сума страхових платежів, тис. грн					Приріст 2020/2016	
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	тис. грн	%
UTICO	25238,4	12333,1	23414,0	37613,0	45679,0	20440	181,0
АСКА	6208,0	2471,0	45507,0	—	44316,0	38108	714,0
ІНГО Україна	23480,7	31502,8	33525,7	38374,0	40187,0	16706	171,0
МЕГАПОЛІС СТ	18973,0	67422,0	76368,0	71088,0	39717,3	20744,0	209,0
АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКЕ	72641,5	82528,0	100923,0	75897,0	8981,0	-63660	12,4

Примітка. Складено за даними аналітичного журналу «Insurance Top» [7, с. 67], [8, с. 53], [9, с. 57], [10, с. 67], [11, с. 52].

Обсяг страхових премій характеризує розмір коштів, отриманих страховиком за договорами страхування чи перестрахування. Економічна сутність цього показника відображає ступінь диверсифікації страхового портфеля. Лідером за показником обсягу зібраних страхових премій у 2020 р. стала страхова компанія «Альянс». Рейтинги фінансової стійкості «Альянс» — АА за версією Standard and Poor's та Аa3 за версією Moody's.

Страхові виплати характеризують розмір коштів, які фактично виплачені страховиком за страховими випадками за договорами страхування чи перестрахування. Економічна сутність цього показника відображає ступінь диверсифікації страхового портфеля. Динаміку рівня виплат страховиків подано у табл. 2.

Таблиця 2

Обсяг страхових виплат при страхуванні ризиків вантажних перевезень

Страхова компанія	Сума страхових виплат, тис. грн					Приріст 2020/2016	
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	тис. грн	%
Альянс	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	—	—
ALLIANZ Україна	336647,5	6910,1	5857,0	8811,2	15735,1	-320912,4	4,7
УНІКА	1644,3	2209,6	2341,5	29727,0	2670,9	1026,6	162,0
КВОРУМ	3182,8	5915,0	6722,0	6050,0	7677,6	4494,8	241,0
UTICO	90,9	0,0	0,0	363,0	360,0	269,1	396,0
АСКА	111,0	0,0	21,0	—	93,0	-18,0	83,8
ІНГО Україна	23699,6	3157,2	2360,8	12595,0	9872,0	-13827,6	42
МЕГАПОЛІС СТ	929,0	4416,0	2115,0	3362,0	9521,0	8592,0	1025
АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКЕ	729,5	74,0	0,0	922,0	463,0	-266,5	63,5

Примітка. Складено за даними аналітичного журналу «Insurance Top» [7, с. 67], [8, с. 53], [9, с. 57], [10, с. 67], [11, с. 52].

Лідерами ринку за сумою виплаченого відшкодування залишаються страхові компанії «ALLIANZ Україна», «Інго Україна», «Мегаполіс СТ». За даними 2020 року питома вага страхування вантажних перевезень у портфелі страховика склала «ALLIANZ Україна» — 26,57 %, «Інго Україна» — 2,44 %, «Мегаполіс СТ» — 8,34 %. Ці показники демонструють, що страхування вантажних перевезень не є пріоритетним для страхових компаній, позаяк ця галузь пов'язана з великою кількістю ризиків. Страхування вантажних перевезень пов'язане з великою кількістю проблем, таких як недовіра до страхових компаній, недосконалість законів, бажання перевізників зекономити.

Функціонування транспортного сектора України в сучасному економічному форматі потребує передбачення та запобігання кризовим явищам, зменшення негативних наслідків впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. Тому значним резервом для підвищення фінансової надійності страхової компанії стає необхідність впровадження системи управління ризиком в сферу її діяльності.

Висновки

Аналіз діяльності вантажних перевезень автомобільним транспортом в Україні потребує передбачення та запобігання кризовим явищам, а також зменшення пов'язаних з ними негативних наслідків впливу внутрішніх та зовнішніх факторів.

Розроблена класифікація дає можливість систематизувати ризики, що виникають під час вантажних перевезень автомобільним транспортом та побудувати раціональну систему управління ризиками під час логістичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] А. В. Рачинська, *Сутність та класифікація ризиків на залізничному транспорті*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5267>.
- [2] Т. Г. Гапчак, *Ризики в логістичних процесах*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://repository.vsu.org/getfile.php/4188.pdf>.
- [3] Державна служба статистики України, *Перевезення вантажів автомобільним транспортом*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/tr/pv_avt/arh_pv_avt_21u.htm.
- [4] А. В. Рачинська, «Класифікація ризиків на залізничному транспорті як основа формування системи економічної безпеки його», *Економіка і суспільство*, вип. 6, 2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/14.pdf.
- [5] К. В. Журавель, *Сутність та класифікація ризиків при транспортному обслуговуванні на залізничному транспорті*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vlp.com.ua/node/727>.
- [6] *Міжнародні вантажні перевезення*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://trans-atlas.com.ua/>.
- [7] «Итоги страхового рынка Украины за 2020 год», *Insurance Top*, 1(77), 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://forinsurer.com/insurancetop_77.
- [8] *Insurance Top*, 1(69), 2020. [Electronic resource]. Available: https://forinsurer.com/insurancetop_69.
- [9] *Insurance Top*, 1(65), 2019. [Electronic resource]. Available: https://forinsurer.com/insurancetop_65.
- [10] *Insurance Top*, 1(61), 2018. [Electronic resource]. Available: https://forinsurer.com/insurancetop_61.
- [11] *Insurance Top*, 1(57), 2017. [Electronic resource]. Available: https://forinsurer.com/insurancetop_57.
- [12] Державна служба статистики України, *Перевезення вантажів автомобільним транспортом*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/tr/pv_avt/arh_pv_avt_21u.htm.

Рекомендована кафедрою автомобілів та транспортного менеджменту ВНТУ

Стаття надійшла до редакції 2.07.2021

Тарельник Наталія В'ячеславівна — канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри проектування технічних систем, e-mail: natasha-tarelnik@ukr.net.

Сумський національний аграрний університет, Суми

N. V. Tarelnyk¹

Classification of Risks in Trucking by Motor Transport

¹Sumy National Agrarian University

The current state of trucking by motor transport is analyzed in the work. It is shown that the field of motor transport is a complex man-made system, the activities of which are accompanied by various risks that threaten the activities of logistics companies. It is proved that today there are differences in the interpretation of the nature of risk, there are insufficiently substantiated methodological approaches to risk classification, little-studied methodological approaches to determining possible losses of transport enterprises. It is substantiated that the process of transformation of economic relations in Ukraine requires deepening of theoretical and practical refinements on risk management of the economic activity.

The review of scientific works showed that the problem of classification of risks, which often arise in trucking by motor transport, was not paid the necessary attention. The lack of a systematic approach to the analysis and classification of risks in transportation significantly hinders insurance companies from insuring load during transportation. This is especially true for motor transport with a constant change in the logistics of the selected routes, which depends on both the driver and the relevant infrastructure in the presence of increased risks. Thus, there is an urgent necessity to develop a system of risk classification for trucking by motor transport.

The purpose of the work is formulated, which is to increase the economic safety of trucking by motor transport and which is achieved due to the interest of insurance companies in the organization of insurance protection of owners of both loads and motor transport, which in turn can be achieved by investigation the set and classification of risks during transportation.

The author has developed a classification of risks that arise during trucking by motor transport. The proposed classification of risks allows their systematization, which in turn allows to construction of a rational system of risk management during logistics activities.

Keywords: risk, motor transport, trucking, logistics, system, management.

Tarelnyk Natalia V. — Dr. Sc. (Econ.), Associate Professor, Associate Professor of the Chair of Technical Systems Design, e-mail: natasha-tarelnik@ukr.net

Н. В. Тарельник¹

Классификация рисков при грузовых перевозках автомобильным транспортом

¹Сумской национальной аграрный университет

Проанализировано современное состояние грузовых перевозок автомобильным транспортом. Показано, что сфера автомобильного транспорта является сложной техногенной системой, деятельность которой сопровождается разного рода рисками, угрожающими деятельности логистических компаний. Доказано, что на сегодняшний день существуют различия в трактовке сущности риска, остаются недостаточно обоснованные методические подходы к классификации риска, малоизученные методические подходы к определению возможных потерь предприятий транспортной отрасли. Обосновано, что процесс трансформации экономических отношений в Украине требует углубления теоретических и практических разработок по управлению рисками хозяйственной деятельности.

Обзор научных работ показал, что проблеме классификации рисков, нередко возникающих при грузовых перевозках автомобильным транспортом, практически не уделялось должного внимания исследователями. Отсутствие системного подхода к анализу и классификации рисков при транспортных перевозках значительно сдерживает страховые компании заниматься страхованием грузов при их перевозке. Особенно это касается перевозок автомобильным транспортом при постоянной смене логистики выбранных маршрутов, зависит как от водителя, так и от соответствующей инфраструктуры при наличии рисков. Таким образом, возникает острая необходимость в разработке системы классификации рисков при грузовых перевозках автомобильным транспортом.

Сформулирована цель работы, заключающаяся в повышении экономической безопасности грузовых перевозок автомобильным транспортом, и которая достигается за счет заинтересованности страховых компаний в организации страховой защиты владельцев как груза, так и автомобильного транспорта, что в свою очередь можно достигнуть путем исследования совокупности и классификации рисков, возникающих при перевозке.

Разработана классификация рисков, возникающих при грузовых перевозках автомобильным транспортом. Предложенная классификация рисков позволяет проводить их систематизацию, что в свою очередь позволяет построить рациональную систему управления рисками в логистической деятельности.

Ключевые слова: риск, автомобильный транспорт, грузовые перевозки, логистика, система, управление.

Тарельник Наталия Вячеславовна — канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры проектирования технических систем, e-mail: natasha-tarelnik@ukr.net